

Yaratıcı Platformlar: Harita ve Çalışma Sahası

Sanat, bilim ve ticarete yaratıcılık, genellikle kişisel bir başarı olarak algılanır. “Kendi başına dâhi” olma isteği, bilinen en eski mitoloji anlatılarından bu yana insana ilham kaynağı olmaya devam eder.

Ancak, mantığımızı bulandıran gelişmelerin ve içinden çıkılması neredeyse imkânsız güçlüklerin yaşandığı günümüz dünyasında, o çok hayranlık duyulan tek adamlık gösteri günleri geride kaldı. Özellikle de tüm aktivitelerin insanlar arasında örülmüş ağlardan her boyutuyla etkilendiği böyle bir dönemde, disiplinlerarası işbirliği, uzun vadede başarının olmazsa olmazı haline geldi.

İlişki ağlarıyla desteklenen bir işbirliğinin ortaya çıkabilmesi için, mekân ve onun öğeleri, sürecin ayrılmaz bir parçasını oluşturuyor. Mekân fikri, çok farklı fiziki ve sanal formlarda karşımıza çıkıyor ve bütün bu formlar “platform” kavramı altında bir araya geliyor.

Bazı yaratıcı platformlar yalnızca sanal platform ya da toplayıcı biçiminde örgütlenir; birtakım hevesli grupları gastronomi, sokak betimlemesi, onarım kültürü, bisiklet ve kadın gibi belli niş temalar etrafında birleştirir. Bu platformlar; kalıcı, yarı yarıya kamusal bir mekâna sahip olmadıkları için daha sade ve esnek bir yapıya sahipler, ne var ki başarıyla düzenlenmiş etkinlikler sayesinde söz konusu alanda faaliyet gösteren oyuncularını ve katkı sağlayan kişileri kendi bünyelerine çekebilir.

Öteki platformlar ise belli bir fiziki altyapıya dayalıdır; çalışmayı, öğrenmeyi, prototiplemeyi ve paylaşmayı mümkün kılan mimari programlar sunar. Bu fiziki platformlar mekân özellikleri bakımından da çeşitlilik gösterir: bazıları eskiden sanayi tesisi olarak kullanılan endüstriyel mirasa dâhil büyük binaların belli bir bölümüne yerleşir, bazıları yeni, karma kullanıma uygun binalarda faaliyet gösterir, bazılarıysa eskiden kalma, ticari amaçla kullanılan orta yükseklikte binalara ya da üniversite kampüslerine konuşlanır. Bir anlamda inşâ edilmiş bir ortamın içinde barınan üretici parazitler gibidirler. Kalıcı bir mekâna sahip olmaları bir yandan avantajlı öbür yandansa dezavantajlıdır: kişilerin ve etkinliklerin kalıcı olması belli bir topluluk kültürü yaratılmasını kolaylaştırır ancak hep aynı kalan etkinlikler, her şeyin hızla değiştiği bir ortamda zaman içinde külfet haline gelebilir.

Sözünü ettiğimiz bu sanal ve fiziki platformlar, biçim değiştirebilme özellikleri sayesinde dünyanın her yerine beklendiğinden çok daha hızlı, mantar gibi yayıldı ve sayıları son on yılda katlanarak büyüdü. Bu büyümenin arkasında ise çok sayıda belirleyici etmen var:

- “herkesin birer markaya dönüştüğü” kültürü besleyen sosyal medya,

- ürün inovasyon süreçlerini herkesin erişebilmesi bakımından demokratik hâle getiren dijital üretim teknolojisi
- yüksek risk taşıyan girişimler için fırsatlar yaratan risk sermayesi ve devlet destekli fonlar,
- ve en önemlisi her geçen gün daha da parçalanan ve tabakalaşan toplumda kendini bir şeylere bağlı hissetme ihtiyacı.

Türkiye'ye yakından bakacak olursak, bu etmenlerin dünyanın her yerinde olduğu gibi burada da belirleyici olduğunu görürüz. O nedenle yaratıcı platformların metropoller başta olmak üzere Türkiye'de de hızla yayılıyor olması şaşırtıcı değil.

British Council Türkiye ve ATÖLYE tarafından yürütülen bu çalışma, sadece İstanbul'daki yaratıcı platformların bir haritasını çıkarmayı amaçlıyor. Benimsediğimiz yaklaşımın Türkiye'deki başka şehirlerde gerçekleştirilecek benzer çalışmalarda da kullanılabilmesini umuyoruz.

Harita çıkarma çalışmasının en zorlu yanı, Baudrillard'ın ifadesiyle söyleyecek olursak, harita ve arazi arasındaki ilişkinin betimlenmesi. Sonuçta, üzerinde çalıştığımız sosyal yapıların dinamik olması ve Türkiye ekonomisinin göreceli olarak çalkantılı bir seyir izlemesi nedeniyle harita, büyük ihtimalle daha yayınlandığı gün güncelliğini yitirecek. Aslında şu an, bu yazı kaleme alınırken dahi yepyeni insanlar yepyeni platformlar kuruyor belki de.

Bütün bu olguları göz önünde bulundurduğumuzda, amacımız ağı oluşturan her bir düğümün sabit bir resmini çekmekten çok, yaygınlaşan eğilimlerin, ortak yönlerin ve potansiyel işbirliklerinin altını çizmek. Bu açıklamalardan sonra, çıkardığımız haritanın üzerinde gezinirken sizin de kendi yollarınızı keşfedeceğinizi ve oluşan bu yeni dile katkıda bulunacağınızı umuyoruz; karşımızda duran doku, karmaşık ve nüanslarla dolu.

Rakamlar

Aralık 2016 ve Mart 2017 arasında yürütülmüş olan bu çalışmada, çeşitli niş konulara odaklanan 20 adet sanal platform saptadık. Fiziki bir mekâna sahip olan platformlar açısından ortaya çıkan tablo ise 10 adet ortak çalışma alanı, 29 adet araştırma merkezi, 13 adet "maker" mekânı, çoğu üniversite bünyesinde olan 5 adet fab lab, 10 adet kuluçka merkezi, 2 adet teknopark ve 1 adet "living lab"ı içeriyor. Sayıları toplamda 100'e ulaşan bu platformların çoğu son 5 yılda kurulmuş. Bu, görkemli bir başarı.

Sanal platformların arasındaki katmanlar

Sanal platformlar tarafında; sürdürülebilirlik, kentleşme, “maker” kültürü ve bireysel girişimcilik gibi konulara yönelik duyarlılıklar, platformların odaklandığı genel konu başlıklarını belirliyor. Sürdürülebilirlik başlığı altında gıda ile ilintili sorunlar (Gastronomika, Slow Food Youth İstanbul, Slow Food Türkiye, İstanbul Permakültür Kolektifi) ve ulaşım (Bisikletli Kadın İnisiyatifi, Bisikletli Ulaşım Platformu) gibi alanların yanı sıra, daha genel bir perspektifi yansıtan ve Sürdürülebilir Film Festivali adını taşıyan ekolojik film festivali göze çarpıyor. Kentleşme başlığı altında, sokak betimlemesi tasarımı (Sokak Bizim) ve yurttaş katılımı (Şehrine Ses Ver) yer alıyor. “Maker” kültürü başlığı altında ise, Çırac Okulu, Maker Hareketi, İstanbul Hackerspace, amberPlatform, Onaranlar Kulübü ve Robotel, yaygın kapitalist tüketim kültürüne alternatif, farklı seçenekler sunuyor ve yelpazedeki yerlerini alıyor. Son olarak girişimciliğe odaklanan Stage-Co ve farklı disiplinleri bir araya getiren bir ekibin yürüttüğü yaratıcı projelere ev sahipliği yapan Yaratıcı Fikirler Enstitüsü, kendilerine özgü platform yapılarıyla öne çıkıyor.

Fiziki platformların arasındaki katmanlar

Belli bir fiziki mekânda faaliyetlerini sürdüren platformları tanımlayan örüntüleri belirleyebilmek için birtakım parametrelerden yararlanmak mümkün.

Kuruldukları yer bakımından; Beşiktaş, Şişli, Kadıköy, Sarıyer ve Beyoğlu, bu türden platformların en yoğun olarak toplandıkları ilçeler olarak görülüyor; bu ilçelerin her biri birer geçiş noktası olduğu için bu durum şaşırtıcı değil. Beklenmedik bir biçimde ise Kağıthane, sayıları son yıllarda artan platformlar sayesinde yukarıdaki ilçeleri takip ediyor. Başakşehir’deki Başakşehir Living Lab ve Kartal’daki TAK gibi belediyelerin bünyesinde ve kentin çeperlerinde yer alan platformlar da var. Aynı zamanda şirketlerin genel merkezlerinde kurulmuş, Üsküdar’daki 3Dörtgen, Kocaeli’ndeki Arçelik Garage, Pendik’teki GE Garage ve yine Üsküdar’daki Vitali Hakko Kreatif Endüstriler Kütüphanesi sayılabilir. Eyüp, Esenler, Çekmeköy ve Bayrampaşa ise platformların kurulu olduğu diğer ilçeleri oluşturuyor; ilerleyen günlerde kentin çeperleri konumundaki ilçelerde daha da fazla sayıda platformun açılması şaşırtıcı olmaz.

Sektör açısından değerlendirecek olursak, akademik platformların sayısında artış gözlemleniyor: bu durum, gerek Koç, Özyeğin ve Sabancı gibi girişimcilik odaklı platformları bünyesinde barındıran özel üniversiteler gerekse teknoparkların yer aldığı İTÜ ve Yıldız Üniversitesi gibi devlet üniversiteleri bakımından geçerli. Bilgi Üniversitesi daha çok toplumsal-kuluçka merkezi şeklinde faaliyet gösterirken, Kadir Has Üniversitesi çatısı

altındaki fab lab, “maker” odaklı çalışmalar yürütüyor. Katılım süreci belli bir sisteme bağlı olduğu için sözünü ettiğimiz bu platformlar yapı olarak daha köşeli: daha çok mevcut öğrencilerine, mezunlarına ya da belli başlı şirketlere hitap ediyorlar.

Ortak çalışma alanları, sayı ve çeşitlilik bakımından üst sıralarda yer alıyor ve serbest çalışan kişiler, küçük şirketler ve büyük firmaların inovasyon odaklı bölümlerine yönelik olarak çalışıyor. Belki de aralarındaki temel fark odaklandıkları iş modeli: Kolektif House, Workinton ve DokuzBuçuk gibi bazı platformlar gayrimenkul sektörüne yönelik bir iş modelini merkeze alarak hızla büyürken, Joint Idea, Impact Hub ve Habita, bir ya da iki lokasyonda faaliyetlerini sürdürüyor ve dolayısıyla o bölgede yaşayan insanlara odaklanıyor. ATÖLYE ise bu noktada diğerlerinden ayrılıyor; belli bir çalışma alanı sunmasına rağmen daha çok yoğunlaştığı konular üyelerle kurulan etkileşim ve tek bir lokasyonda gerçekleştirilen ortak projeler.

“Maker” mekanları ve fab lab’lar açınsındansa farklı oluşumlar göze çarpıyor. Makerhane ve Maker Atölye daha çok düzenledikleri workshop’lar aracılığıyla eğitime odaklanırken, Iskele47 sınırlı sayıda uzmana hizmet veriyor. ATÖLYE bünyesindeki Fab Lab’ın hedef kitlesi biraz daha geniş ancak yine de belli konularda uzmanlaşmış kişilerden oluşuyor. Bu platformların oluşturduğu resmi, GE Garages ve Arçelik Garage gibi kurumsal girişimler ve Bitti Gitti gibi niş, amatör ruhlu “maker” grupları tamamlıyor.

Araştırma odaklı platformlar açısından mevcut duruma bakılacak olursa; Fransa, Almanya, İsveç ve Hollanda Konsolosluklarına bağlı araştırma enstitüleri ve İKSV, SALT ve Doğa Derneği gibi kuruluşların yerel düzeydeki kâr amacı gütmeyen çalışmaları ön plâna çıkıyor.

Son olarak da fütürizm, mimari ve ekoloji temaları etrafında toplanmış, belli bir misyon doğrultusunda hareket eden toplulukların fiziki yansıması konumundaki Gelecekhane, Kot Sıfır, Buğday Derneği ve Permakamp gibi niş düşünce kuruluşlarından bahsetmek gerekiyor.

Finansman

Yelpazenin tamamına baktığımızda, yukarıda sözü geçen platformların neredeyse %70’inin kişisel kaynaklar, şirketler ya da akademik kurumlar tarafından finanse edildiğini görüyoruz. Sadece devlet desteğiyle varlığını sürdüren tek bir platform dahi bulunmuyor. Birleşik Krallık’taki yaratıcı işletmelerin, hem yeni kurulduklarında hem de sonraki dönemlerde ayakta kalabilmeleri için belediye meclislerinden ve hükümetten ciddi destek aldıkları düşünüldüğünde, Türkiye’de karşımıza çıkan bu tablo son derece çarpıcı.

Yerelde yaşanan kaynak sıkıntısı, yerel ağıları kullanarak projeye özel, benzersiz ortaklıkların ve ilginç, melez iş modellerinin gündeme gelmesini sağladı. Örneğin özel bir danışmanlık firması ve bir STK tarafından finanse edilen TAK'ın kendine mekân bulma sürecinde belediye ile işbirliği yapmış olması epey alışılmadık bir durum. Benzer bir biçimde, üniversiteler, yurttaş odaklı platformlar kurmaya girişti; böylelikle çiçeği burnunda girişimcilerin herhangi bir ücret ödemeksizin bir araya gelmelerine ve çalışmalarına imkân sağlayan 'yurttaş kütüphanelerine' benzer yapılar oluştu. Bu araştırma alanı hiç şüphesiz son derece verimli bir alan; TIMBI yani Türkiye, Hindistan, Meksika, Brezilya ve Endonezya'yı kapsayacak kültürlerarası, daha derinlikli bir çalışma ve son derece ilginç bulguları ortaya çıkarabilir.

Sonuç

Elinizdeki çalışmayı, bu alanda ortaya konmuş ilk yaklaşım olarak sunuyor olmaktan dolayı mutluluk duyuyoruz. Proje, belirli bir zamanda belli bir anın fotoğrafını çekiyor ve bu fotoğraf doğası gereği geçici bir durumu yansıtıyor. Ayrıca her bir platformun misyonunun derinlemesine incelenmesi gibi bir amaç gütmeye için kaçınılmaz olarak ayrıntılara inemiyor. Bu haritanın, platformlar arasındaki farklı bağlantıları kurarak asıl çalışma sahalarını keşfetmeniz ve gerçeği kendi gözlerinizle görmeyi için bir kapı aralayacağını umuyoruz. Umuyoruz bu harita, platformlarbağlantı kurarak asıl çalışma sahalarını keşfetmeniz ve gerçeği kendi gözlerinizle görmeyi için bir kapı aralıyor. Size şimdiden iyi yolculuklar dileriz.